

практ. конф. (Київ, 17 травня 2007 р.). – У трьох частинах / РВПС України. – К.: РВПС України НАН України, 2007. – Ч. 2. – С.56-66.

2. Витвицький Я.С. Економічна оцінка гірничого капіталу нафтогазових компаній / Я. С. Витвицький // Наукова монографія. – Івано-Франківськ: ІФНТУНГ, 2007. - 431 с.

3. Фадєєва І. Г., Данилюк М. О. Інтегрована система оперативного оцінювання витрат бурових підприємств: монографія / ІФНТУНГ – Івано-Франківськ: Супрун В. П., 2009. – 170 с.

4. Киба Л. М. Управління виробничими запасами підприємств сфери видобування та транспортування природного газу // Автореферат дисертації на здобуття наукового ступеня кандидата економічних наук – Івано-Франківськ, Факел – 2009. – 19 с.

ЕКОНОМІЧНА ОЦІНКА ПРАВ КОРИСТУВАННЯ НАДРАМИ У НАФТОГАЗОВІЙ СФЕРІ

Витвицький Я. С., Витвицька У. Я.

Розглянуто методичні підходи до оцінки прав користування надрами у нафтогазовій сфері. Обґрунтовано методiku визначення основних показників необхідних для оцінки цього виду нематеріальних активів.

Ключові слова: нематеріальні активи, оцінка, права користування надрами, нафтові і газові родовища.

Постановка проблеми. У сучасних ринкових умовах права на користування надрами у нафтогазовій сфері все частіше купуються і продаються на ринку, тобто стають об'єктами укладання різноманітних майнових угод (трансакцій). Окрім того, достовірні оцінки вартості активів у видобувних галузях, у тому числі майнових прав, відіграють суттєву роль у забезпеченні доступності капіталу, необхідного: 1) для підтримки цілісності видобувних галузей, які складають основу світової економіки; 2) для сприяння продуктивному використанню нафтогазових ресурсів; 3) для збереження довіри ринку капіталів [1].

Також, враховуючи задекларований Україною перехід усіх суб'єктів господарської діяльності у найближчі роки на Міжнародні стандарти фінансової звітності, важливе значення має оцінка вартості цього виду нематеріальних активів для підвищення рівня капіталізації нафтогазорозвідувальних та нафтогазовидобувних компаній і їх відображення у балансі за справедливою вартістю. Однак у цій сфері існує багато дискусійних проблем, а ряд методичних питань потребує належного вирішення.

Аналіз досліджень і публікацій, у яких започатковано вирішення проблеми. Діяльність пов'язана з розвідкою і розробкою нафтових і газових родовищ у відповідності з національним законодавством підлягає ліцензуванню. Суб'єкт господарювання для отримання права на здійснення

ліцензованої діяльності повинен отримати ліцензію. Ліцензія – документ державного зразка, який засвідчує право ліцензіата на здійснення вказаного у ньому виду господарської діяльності протягом встановленого терміну за умови виконання ліцензійних зобов'язань.

Ліцензування регулюється законом України „Про ліцензування певних видів господарської діяльності” [2], у якому встановлені основні види діяльності, що підлягають ліцензуванню. До таких видів діяльності, зокрема, відноситься: пошуки (розвідка) корисних копалин; видобування корисних копалин із родовищ, що мають загальнодержавні значення та включені до Державного фонду родовищ корисних копалин; видобуток дорогоцінних металів та дорогоцінного каміння тощо.

Придбання ліцензії є платним і, таким чином, плата за ліцензію виступає у вигляді вартості права на здійснення господарської діяльності, пов'язаної з користування надрами [3]. Однак таке спрощене визначення вартості прав на здійснення діяльності далеко не відображає їх справедливую вартість, оскільки не враховує виконання численних ліцензійних умов, а також розмірів прибутку суб'єкта надрокористування. На необхідність врахування цих важливих обставин вказується і у Національному стандарті № 4 „Оцінка майнових прав інтелектуальної власності” [4]. У праці [5] нами запропоновано методичні підходи до оцінки прав на здійснення господарської діяльності, однак вони торкаються тільки видів господарської діяльності, пов'язаних з інтелектуальним бізнесом. Розробка методичних підходів до оцінки прав на здійснення господарської, пов'язаної з розвідкою та розробкою нафтових і газових родовищ і є метою даної статті.

Результати дослідження. Розмір плати за ліцензії і термін їх дії встановлюється Кабінетом Міністрів України згідно Постанови № 1755 „Про термін дії ліцензії проведення певних видів господарської діяльності, розміри і порядок зарахування плати за її видачу” [6]. Ціна придбання ліцензії становить 20 неоподатковуваних мінімальних доходів громадян, якщо органом ліцензування є центральні органи виконавчої влади, або 15 неоподатковуваних мінімумів, якщо органом ліцензування є місцевий орган влади. У більшості випадків термін дії ліцензії складає 3 роки.

Необхідно зауважити, що хоч деякі види діяльності не підлягають ліцензуванню згідно Закону [2], однак вимагають певного рівня спеціальних знань та кваліфікації і на їх здійснення видаються сертифікати, наприклад, сертифікація (IWCF) на тренажері-імітаторі (TI) DRILLSIM-5000 спеціалістів, які працюють у бурінні свердловин в нафтогазовій галузі. Отримання ліцензій, необхідних сертифікатів та належне супроводження таких видів діяльності (виконання ліцензійних умов) впродовж терміну їх дії, вимагає додаткових значних витрат, наприклад обов'язкове підвищення кваліфікації, належне технічне оснащення, методичне, інформаційне забезпечення і т.п. Тому витрати на придбання дозвільних документів далеко не відображають реальну вартість прав на здійснення видів діяльності, пов'язаних з розвідкою і розробкою нафтових і газових родовищ. Також, очевидним є те, що цінність ліцензій, пов'язаних з розвідкою та розробкою родовищ корисних копалин залежатиме

від розмірів доходів, які буде отримувати ліцензіат при розвідці і розробці родовищ. За таких умов справедливу вартість прав на здійснення цих видів діяльності матимуть результати оцінки із застосуванням запропонованого нами комбінованого методу [5], який об'єднує у собі елементи методів ціни придбання та звільнення від роялті.

Окрім цього, підхід до оцінки прав на пошуки (розвідку) нафтових і газових родовищ об'єктивно повинен відрізнятись від підходу до оцінки прав на розробку родовищ, оскільки у другому випадку необхідно враховувати численні додаткові фактори, пов'язані з особливостями технології розробки родовищ, її тривалістю, складністю геологічної будови родовищ, інші фактори.

З врахуванням викладеного, для оцінки вартості ліцензій, що дають права на пошуки і розвідку нафтових і газових родовищ пропонується така формула

$$ВП_{ГРР} = B_{ПЛ} \cdot I_{ИФ} + \sum_{t=1}^T \frac{Q_t \cdot p \cdot k}{(1+r)^t}, \quad (1)$$

де: $ВП_{ГРР}$ – вартість права на здійснення геологорозвідувальних робіт з пошуків і розвідки нафтових і газових родовищ; $B_{ПЛ}$ – витрати на придбання ліцензії; $I_{ИФ}$ – сукупний індекс інфляції з моменту придбання ліцензії на проведення геологорозвідувальних робіт на ліцензійній ділянці до дати оцінки; p – ставка роялті; Q_t – річний обсяг валового доходу організації в грошовому виразі від проведення нафтогазорозвідувальних робіт у t -ому році; T – час дії ліцензії; k – коефіцієнт, що враховує частку доходу від ліцензійної діяльності у загальному обсязі валового доходу компанії; r – ставка дисконту.

Застосовуючи дану формулу слід враховувати наступні особливості визначення її окремих параметрів.

Витрати на придбання ліцензії (сертифікату) $B_{ПЛ}$ визначаються на основі вище описаних розмірів платежів за ліцензію чи сертифікат того чи іншого виду, згідно чинного законодавства [6] або на основі фактичних витрат понесених геологорозвідувальною компанією, наприклад, на тендерних торгах.

Індекс інфляції $I_{ИФ}$ розраховується щомісяця Держкомстатом і його значення можна знайти на сайті www.akadem.kiev.ua. На основі цих даних необхідно розрахувати інтегральне значення цього індексу за період від моменту придбання ліцензії до дати оцінки.

Річний обсяг валового доходу від здійснення геологорозвідувальних робіт на ліцензійній ділянці (Q_t) визначається на основі даних про види та обсяги запроектованих геологорозвідувальних робіт.

При встановленні терміну здійснення діяльності (T) слід у першу чергу враховувати тривалість дії ліцензії, а також тривалості геологорозвідувальних робіт на окремих етапах та стадіях геологорозвідувальних робіт.

Що стосується роялті, то на даний час існує ряд методів визначення величини (ставки) роялті [7]. Основні з них:

- метод стандартних ставок роялті;
- метод врахування долі ліцензіара в прибутку ліцензіата;
- метод врахування питомих витрат;
- метод врахування додаткового прибутку ліцензіата.

На розвинутих ринках склалися стандартні ставки роялті для окремих видів продукції, галузей [3, 7]. Для більш точного визначення ставок роялті пропонується у стандартні ставки роялті вводити різноманітні поправки [8]. Однак, серед переліку стандартних ставок роялті відсутні ставки роялті для діяльності, пов'язаної з пошуками, розвідкою і розробкою нафтових і газових родовищ.

Тому, при визначенні ставок роялті з метою оцінки прав на розвідку і розробку нафтових і газових родовищ найбільш доцільно застосувати метод визначення ставок роялті рекомендований О. Новосельцевим [7], який базується на врахуванні долі ліцензіара в прибутку ліцензіата. За цим методом ставка роялті p розраховується з використанням такої формули

$$p = \gamma \cdot P / 1 + P, \quad (2)$$

де: γ - доля прибутку, що приходить на даний вид ліцензованої діяльності у загальному обсязі валового прибутку; P – рентабельність виробництва суб'єкта підприємницької діяльності, що може визначається як відношення величини валового прибутку до операційних витрат на здійснення діяльності, а для геологорозвідувальних робіт, що виконуються за бюджетні кошти – у розмірі планових накопичень. Особливістю і перевагою даної методики є можливість використовувати значення рентабельності конкретного суб'єкта господарської діяльності, що може бути визначена за даними бухгалтерської звітності або за офіційними даними про рентабельність нафтогазорозвідувальних робіт у конкретний момент часу.

Коефіцієнт, що враховує долю доходів (k) від ліцензованої (сертифікованої) діяльності у обсязі річного валового доходу організації може бути визначений як частка витрат, що приходяться на обсяг геологорозвідувальних робіт на даній ліцензійній ділянці у загальній сумі витрат організації. Можливе застосування і інших методів встановлення цього коефіцієнту.

Важливою і вкрай актуальною проблемою, яку необхідно вирішувати при оцінці прав на здійснення діяльності, є визначення ставки дисконту. Коректний вибір дисконтної ставки не тільки гарантує високу точність, а й забезпечує адекватність проведених розрахунків економічним умовам того ринкового середовища, в якому функціонує нафтогазорозвідувальна компанія.

Для визначення ставки дисконту можна застосовувати метод кумулятивної побудови, але з врахуванням додаткового специфічного ризику, що характерний для конкретної компанії, що здійснює даний вид діяльності. З цією метою доцільно використовувати пропонований нами метод визначення ставок дисконту на основі аналізу фінансово-економічних результатів функціонування компаній, методичні особливості застосування якого детально описані у працях [9, 10].

Для оцінки прав на розвідку і розробку нафтових і газових родовищ на ліцензійній ділянці пропонується використовувати комбіновану модель, в основу якої покладено запропонований нами методичний підхід, що дозволяє

здійснювати вартісну оцінку ресурсів і запасів нафти і газу у надрах, на будь-якому етапі нафтогазорозвідувальних робіт [11]. Ця модель має такий вигляд

$$BP_{pp} = BP_{пл} \cdot I_{инф} + \sum_{t=t_n}^{T_k} [((Z_t - S_t) - k(V_{зв_t} + V_{на_t})) \cdot p](1+r)^{-(t-t_0)}, \quad (3)$$

де BP_{pp} – вартість права на здійснення розвідки і розробки нафтових і газових родовищ; Z_t – цінність видобутої продукції в t -му році; S_t – витрати на розвідку і розробку родовища в t -му році; $V_{зв_t}$ – справедлива вартість засобів виробництва з облаштування родовища в t -му році; $V_{на_t}$ – справедлива вартість нематеріальних активів в t -му році; k – коефіцієнт капіталізації засобів виробництва і нематеріальних активів родовища (величину коефіцієнта капіталізації можна прийняти у розмірі 0,09 – показника фондівддачі у галузях видобування енергетичних матеріалів за даними ФДМ України [12, с. 51] або необхідно обґрунтовувати у кожному конкретному випадку); p – ставка роялті; r – ставка дисконту; t_0 – рік, на момент якого доцільно проводити оцінку, як правило, другий або третій рік після початку розробки родовища (роки беруться в прийнятому літочисленні); t_n – рік початку проектування напрямів геологорозвідувальних робіт; t – поточний рік здійснення інвестицій або одержання доходів; T_k – рік закінчення дії ліцензії.

Цінність видобутої продукції визначається за формулою:

$$Z_t = \sum_{i=1}^n q_{ti} C_{ti}, \quad (4)$$

де q_{ti} – обсяг видобутку i -го корисного компонента з нафтового чи газового родовища (нафта, попутний газ, природний газ, рідкоземельні метали і т.п.) в році t ; C_{ti} – ціна i -го компонента в t -ому році.

При визначенні витрат в першу чергу слід враховувати, на якому етапі, стадії розвідки чи розробки перебуває ліцензійна ділянка. Залежно від цього необхідно формувати відповідний склад витрат. Загалом витрати (S_t) у розвідку і розробку нафтового чи газового родовища можна подати в такому вигляді:

$$S_t = Snp_t + Speg_t + Sn_t + Sp_t + Sobl_t + K_t + Ce_t - L_t, \quad (5)$$

де Snp_t – інвестиційні витрати на проектування геологорозвідувальних робіт в t -ому році; $Speg_t$ – інвестиційні витрати на регіональні геолого-геофізичні дослідження в t -ому році; Sn_t – інвестиційні витрати на пошукові геологорозвідувальні роботи в t -ому році; Sp_t – інвестиційні витрати на розвідку родовища в t -ому році; $Sobl_t$ – інвестиційні витрати на облаштування родовища в t -ому році; K_t – капітальні вкладення у розробку родовища в t -ому році; Ce_t – експлуатаційні витрати в t -ому році (зі складу експлуатаційних витрат слід виключити амортизаційні відрахування з облаштування родовища, які є неявними доходами, і на їх величину повинні збільшуватись грошові потоки при оцінці); L_t – ліквідаційна вартість основних засобів, зворотні відходи в t -ому році.

Необхідно зазначити, що формула (5) є універсальною і вона відображає всі інвестиційні витрати, що можуть мати місце протягом складного і тривалого геологорозвідувального процесу на нафту і газ. Залежно від того на якому етапі

розвідки чи розробки знаходиться ліцензійна ділянка формулу (5) слід коригувати, залишаючи у її складі відповідний склад витрат.

Важливим і актуальним завданням при оцінці прав на розвідку та розробку запасів нафтових і газових родовищ є вирішення економічної проблеми врахування фактора часу, в основу якої покладено визначення ставок дисконту. Належне обґрунтування дисконтної ставки не тільки гарантує високу точність пропонуваніх методів економічної оцінки будь-яких активів, а й забезпечує адекватність проведених розрахунків існуючим умовам того природного та економічного середовища, в якому здійснюються пошуки, розвідка та розробка родовищ. Досить часто, значення ставки дисконту використовується без належного обґрунтування або як найбільш типове чи поширене (наприклад, як величина облікової ставки Національного банку). Тим часом зрозуміло, що використання такого наближеного значення ставки дисконтування суттєво впливає на отримані результати, адже залежність кінцевих розрахунків від цієї величини є досить значною. Для визначення ставок дисконту доцільно використовувати метод кумулятивної побудови, котрий моделює логіку поведінки типового інвестора та уможливорює здійснити врахування систематичних та специфічних ризиків, притаманних тому чи іншому етапу, стадії розвідки та розробки родовища [11, с. 174-212].

На основі аналізу та узагальнення багаторічних вітчизняних і зарубіжних статистичних даних про успішність пошуків, розвідки та розробки нафтових і газових родовищ нами встановлено граничні межі коливань ставок дисконту: на стадії розробки – 11,5% - 20,5%; на розвідувальному етапі – 16% - 25%; на стадії пошуків родовищ – 22,95% - 31,95%; на стадії виявлення та підготовки об'єктів до пошукового буріння – 30,04% - 39,04% [11]. У цих межах величини ставок дисконту залежать від специфічних ризиків, що існують для конкретного родовища чи району нафтогазорозвідувальних робіт, а саме:

- на стадії розробки це: величина видобувних запасів, природно-географічні умови розробки та розташування родовища, складність геологічної будови, ступінь виснаження запасів, стадія розробки, режим роботи покладів, дебітність свердловин, проникність колектора, в'язкість нафти, коефіцієнт нафтовилучення, спосіб експлуатації, глибина залягання покладу, обводненість, тип колектора, пористість, ефективна товщина, нафтогазонасиченість, вміст сірки, асфальтенів, смол, парафінів у нафті, вуглекислого газу;

- на стадії розвідки це: ступінь співпадання структурних побудов за геофізичними даними з результатами буріння, складність геологічної будови родовища, просторове співвідношення структурних планів, наявність тектонічних порушень, фаціальна приналежність, глибина залягання покладу, розміщення покладу на структурі, тип покладу, висота покладу;

- на стадії пошуків родовищ це: характер розповсюдження перспективних нафтогазоносних комплексів у районі проведення пошукових робіт, стратиграфічна приуроченість відкладів щодо перспектив нафтогазоносності, наявність колекторів у нафтогазоперспективному комплексі, екранувальна здатність флюїдоупорів (покришок), приуроченість до

певних гідрогеологічних зон щодо їх характеру та ступеня закритості, тип пастки, наявність тектонічних порушень, амплітуда пастки;

– на стадії виявлення та підготовки об'єктів до пошукового буріння це: наявність опорних горизонтів, сейсмогеологічні умови розрізу, наявність тектонічних порушень, просторове розміщення опорних горизонтів, морфологія пастки, амплітуда пастки, розмір пастки, глибина залягання пастки, геоморфологія рельєфу поверхні спостережень.

Встановлено чутливості ставок дисконту до цих факторів, що уможлиблює визначення ставки дисконту на будь-якому етапі, стадії геологорозвідувального процесу і розробки у даному нафтогазоносному районі і для конкретного нафтового чи газового родовища. Важливо також здійснити коригування ставок дисконту за інфляційні очікування, оподаткування, структуру капіталу, для їх приведення у відповідність до прийнятого алгоритму розрахунку грошових потоків [11].

Також необхідно враховувати, який вид вартості ресурсів чи запасів нафти і газу буде визначатись при оцінці, а відповідно і вартості прав на розвідку і розробку родовищ. Пріоритет у Міжнародних стандартах оцінки та фінансової звітності віддається визначенню ринкової вартості корисних копалин. Ринкова оцінка корисних копалин повинна базуватись на їх найбільш ефективному використанні (НЕВ). Це вимагає розгляду використання нафтових і газових родовищ для цілей, пов'язаних не тільки з видобутком нафти і газу, а і інших корисних копалин, якщо таке використання можливе. Слід також розглядати можливу зміну стратегій розвідки, розробки потенціалу родовища, чи здавання його активів в оренду з метою максимізації економічної вигоди.

При встановленні НЕВ оцінювач також повинен визначати найбільш імовірне використання, яке фізично можливе, має належне виправдання, юридично допустиме, здійсненне з фінансової точки зору і результатом якого буде найвища вартість майна, що оцінюється. Це повинно стосуватися також вибору технологій і термінів розробки родовищ [1, с. 318].

Окрім того, для отримання ринкової вартості прав на здійснення розвідки і розробки нафтових і газових родовищ, всі вхідні дані і допущення повинні відображати ринкові факти, поточні очікування і відчуття учасників ринку. Хоча пряме зіставлення трансакцій з родовищами нафти і газу часто неможливе або недоцільне, однак аналіз продажів є важливим інструментом оцінки. Цей та інший аналіз ринку нерідко може сприяти встановленню таких ринкових факторів, як ставка дисконтування, фактор ризику або фактор невизначеності, які слід використати у методі дисконтування грошових потоків.

Будь-які відхилення від цих вимог призводитимуть до того, що запропонований вище підхід до оцінки прав користування надрами, в основі якого є метод дисконтування грошових потоків, буде давати розрахункові неринкові величини вартості, характерні для інвестиційної вартості або вартості у використанні [1, с. 321].

Висновки. Запропоновані методичні підходи до оцінки прав на розвідку і розробку нафтових і газових родовищ можливі у разі: наявності у нафтогазових компаній ліцензій на таку діяльність, персоналу відповідної кваліфікації,

належного технічного, інформаційного і наукового супроводу тощо. Необхідні подальші дослідження, які дозволять більш достовірно визначати окремі параметри, що входять у розроблені моделі.

Література

1. Международные стандарты оценки. Седьмое издание. 2005; [пер. с англ. И. Л. Артеменкова, Г. И. Микерина, Н. В. Павлова]. – М.: ООО «Российское общество оценщиков», 2005. – 414 с. – (Международные стандарты оценки).
2. Закон України „Про ліцензування певних видів господарської діяльності” (зі змінами та доповненнями) // Відомості Верховної Ради України. – 2000. – № 36. – с. 299.
3. Мендрул А. Г. Оценка стоимости нематериальных активов / А. Г. Мендрул, В. С. Ларцев. – К: ООО «Полиграф-Информ», 2004. – 264 с.
4. Оцінка майнових прав інтелектуальної власності. Постанова КМУ № 1185 від 3 жовтня 2007 року. [Інтернет-ресурс] – Режим доступу: <http://www.akadem.kiev.ua> – (Національний стандарт № 4).
5. Витвицький Я. С. Оцінка прав на здійснення господарської діяльності як інструмент підвищення рівня капіталізації компаній у їх стратегічному вартісно-орієнтованому управлінні / Я. С. Витвицький // Соціально-економічні проблеми сучасного періоду України. Стратегії розвитку регіонів: методологія розробки, механізми реалізації. Зб. наук. пр. НАН України. Ін-т регіональних досліджень. – Львів, 2008. – Вип. 2 (70). – С. 262-270.
6. Постанова Кабінету Міністрів № 1755 від 29.11.2001 р. ”Про термін дії ліцензії на провадження певних видів господарської діяльності, розміри і порядок зарахування плати за її видачу” (зі змінами та доповненнями) // [Інтернет-ресурс] – Режим доступу: <http://zakon.rada.gov.ua>
7. Архипов В. В. Объекты интеллектуальной собственности как товар и подходы к экспертной оценке их стоимости: [методическое пособие] / Архипов В. В. – К.: НАУ, 2003. – 144 с.
8. Зайцев Ю. В. Поправка к стандартным ставкам роялти на различие уровней рентабельности продукции лицензиатов и производителей в странах – источниках этих поправок [Інтернет-ресурс]. / Ю. В. Зайцев // МОК-Информ. – Режим доступа: E-mail: mok@valnet.ru. www.ValNet.ru
9. Витвицький Я. С. Урахування чинника часу під час оцінки бізнесу дохідним підходом / Я. С. Витвицький // Державний інформаційний бюлетень про приватизацію – К.: ФДМУ, 2006. – № 4. – С. 20-24.
10. Витвицький Я. С. Застосування методу реальних опціонів для оцінки ресурсів та запасів газу / Я. С. Витвицький // Державний інформаційний бюлетень про приватизацію – К.: ФДМУ, 2007. – № 4. – С. 44-47.
11. Витвицький Я. С. Економічна оцінка гірничого капіталу нафтогазових компаній. Наукова монографія / Я. С. Витвицький. – Івано-Франківськ: ІНТУНГ, 2007. – 431 с.

12. Наказ ФДМУ від 5 лютого 2004 р. № 236. / Державний інформаційний бюлетень про приватизацію. – К.: ФДМУ. – № 4, 2004. – С. 51. – (Нормативний документ Фонду державного майна України. Наказ).

ОРГАНІЗАЦІЙНІ ЗМІНИ В ДІЯЛЬНОСТІ ПІДПРИЄМСТВ НАФТОПЕРЕРОБНОЇ ГАЛУЗІ В УМОВАХ ТРАНСФОРМАЦІЙНОЇ ЕКОНОМІКИ

Полянська А. С.

У статті розглянуто теоретичні і прикладні засади проведення організаційних змін на підприємствах нафтопереробного комплексу. Визначено основні проблеми, що зумовлюють їх необхідність та узагальнено напрямки і шляхи їх практичного втілення.

Ключові слова: організаційні зміни, нафтопереробні підприємства, енергетичний ринок, стратегічне партнерство.

Постановка проблеми у загальному вигляді і її зв'язок з важливими науковими та практичними завданнями. Перспективи розвитку вітчизняних підприємств залежать від змін, які здійснюватимуться як на рівні окремих підприємств, так і в цілому по галузі, у країні. У важких умовах господарювання знаходяться вітчизняні промислові підприємства, зокрема потребує реструктуризації та модернізації паливно-енергетичний комплекс (ПЕК), вимагає удосконалення енергетичний ринок. Близько 53% потреб у паливно-енергетичних ресурсах (ПЕР) Україна задовольняє за рахунок імпорту, що відповідає середньоєвропейським показникам. Однак, слід відзначити, що за запасами вуглеводневих паливно-енергетичних ресурсів Україна належить до відносно забезпечених ресурсами країн світу: в Україні розвідано понад 314 родовищ нафти й газу, серед яких 57 класифікуються як середні, великі, крупні та унікальні за своїми запасами.

Максимальне використання внутрішніх можливостей розв'язання нафтогазової проблеми - це передусім вияв і здійснення організаційних змін, які розглядають як цілеспрямовані спроби керівництва підвищити загальну результативність роботи індивідів, груп і організації шляхом зміни структури поведінки і процесів [1,с.16]. В сучасних умовах український ПЕК залишається конкурентоспроможним, у його межах існує значний потенціал, який можна використовувати як для вирішення загальнодержавних питань забезпечення стратегічно важливими сировинними ресурсами народне господарство та населення, так і для локальних завдань поліпшення діяльності підприємств галузі.

Особливої уваги у цьому контексті заслуговує вітчизняний нафтовий ринок — складова частина паливно-енергетичного комплексу (ПЕК), що розвивається під значним впливом зовнішньоекономічного середовища (через обмеженість власних енергетичних ресурсів). Статистика останніх років свідчить, що в цьому секторі ПЕК України мали місце певні кризові явища, які потребували термінових заходів щодо нормалізації становища на ринках нафти та нафтопродуктів. Зокрема, видобуток нафти сирової у 2009 році порівняно із